

מתרצת הגמרא:

אמר רב, כל שיש בו גסות הרוח⁽¹⁰⁾, אפילו הקנהו, השליטו להקדוש ברוך הוא שמים וארץ כאברהם אבינו, כביכול על כל הבריאה כמו אברהם אבינו, ומעלותיו כאברהם דכתיב ביה באברהם "הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ" שהקנה להקב"ה כביכול שמים וארץ.

אף על פי כן, לא ינקה מדינה של גיהנם, אפילו אם יש לו את המעלות של אברהם אבינו, לא ינקה.

שואלת הגמרא:

קשיא לחו לדבי רבי שילא, לבני הישיבה של רב שילא —

האי יד ליד לא ינקה?!

"ידי" מיבעי ליה! היה צריך להיות כתוב "ידי לא ינקה", וכמו שכתוב אצל אברהם, ומדוע כתוב יד ליד.

מתרצת הגמרא:

אלא, אמרי דבי רבי שילא —

כוונת הפסוק לומר, שאפילו קיבל תורה

כמשה רבינו, דכתיב ביה "מימינו אש דת למנו", וקיבל את התורה מידו של הקב"ה לידו, אפילו הכי לא ינקה מדינה של גיהנם.

שואלת הגמרא:

קשיא ליה לרבי יוחנן: האי יד ליד, "יד מיד" מיבעיא ליה הרי היה צריך להיות כתוב "יד מיד", שהרי משה קיבל את התורה מידו של הקב"ה.

מתרצת הגמרא:

אלא אמר רבי יוחנן כוונת הפסוק היא לומר, ה-א

שאפילו עושה צדקה בסתר, שצדקה בסתר

זה מידו של העשיר לידו של העני,⁽¹⁾

ודכתיב בה, בענין צדקה בסתר, ש"מתן

בסתר יכפה אף", וגומר, שצדקה בסתר

מסירה חרון אף, מכל מקום, לא ינקה מדינה

של גיהנם.⁽²⁾

שואלת הגמרא:

אזהרה לגסי הרוח — מניין?⁽³⁾

אמר רבא, אמר זעירי —

כתוב בספר ירמיהו "שמעו והאזינו, אל

תגבהו". הפסוק מזהיר את בני האדם שלא

תהא להם גסות הלב.

10. על פי גרסת רש"י.

1. על פי לשון רש"י, וצריך עיון, כיון שנתן לו מידו לידו אינו מתן בסתר, וכמבואר ברמב"ם פרק י' מהל' מתנות עניים ה"ח וה"ט, דמתן בסתר, זה שלא ידע העני ממי לקח.

2. ועי' בבא בתרא [ט ב] גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו, דאילו במשה כתיב

"יגורתי מפני האף והחמיה", ואילו בצדקה כתיב "מתן בסתר יכפה אף", ואם כן יוצא, שרבי יוחנן אף הוסיף על דבי רבי שילא, שאפילו מי שנותן מתן בסתר ומשכך את הכעס אף יותר ממשה רבינו, לא ינקה מדינה של גיהנם.

3. ועי' במהרש"א שתמה על קושיית הגמרא, דהרי לענין איסורא, הרי כבר מבואר בכמה מקומות שיש איסור בגסות הרוח, ואם לענין

רב נחמן בר יצחק אמר, מחכא —

"זרם לבבך, ושכחת". ומבואר שעל ידי גסות הלב, האדם בא לידי שכחת ה'.

וכתיב "השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך". ומבואר שיש אזהרה על שכחת ה', הנגרמת על ידי גסות הרוח.

וכדרכי אבין אמר רבי אילעא —

דאמר רבי אבין אמר רבי אילעא —

כל מקום שנאמר בתורה "השמר", "פן", ו"אל" — אינו אלא ללמדנו, שמי שעובר על הציווי שנאמר שם, עובר בלא תעשה, ואף כאן, שכתוב "השמר פן", זו אזהרה של לא תעשה:

דרש רב עזירא —

זמנין לפעמים אמר לה, דרש את זה משמיה דרב אסי, וזמנין, לפעמים אמר לה, דרש את זה משמיה דרב אמי —

כל אדם שיש בו גסות הרוח, לסוף מתמעט מחשיבותו.

שנאמר —

כיון ש"רומז", ויש לו גסות הרוח, הוא "מעט", מתמעט.

וכתוב בהמשך הפסוק 'רומז מעט, ואיננו, והומכו ככל יקפצון, וכראש שיבולת ימלו'.

והגמרא ממשיכה לבאר את כל הפסוק.

ושמא תאמר, ישנו בעולם, שהאדם המתגאה עדיין יש לו קיום בעולם.

תלמוד לומר — "ואיננו".

ודרשין מהמילה "ואיננו", שאין לו קיום בעולם.

ואם חוזר בו מגסות הרוח ונעשה עניו, נאסף בזמנו כאברהם אבינו.

שנאמר — "והומכו". שאם חזר והנמיך עצמו, "ככל", יהא סופו כאותן שנאמר בהן הברכה שמותם יהא בבחינת "יקפצון", שמשמעותו שמתים מן העולם מות ישרים, וזה כאברהם יצחק ויעקב, דכתיב בהו, באברהם כתוב "וה' ברך את אברהם בכל", וביצחק כתוב "ואוכל מכל", וביעקב כתוב "וכי יש לי כל".

ואם לאו, אם שוב חזר בו לגסות הרוח — "וכראש שיבולת ימלו".

מאי "וכראש שיבולת"?

נחלקו בזה רב הונא ורב הסדא —

שאינן בו מעשה, ואין לוקין עליו. וכמה דנקט המהרש"א שאף בעונשי שמים אין עונשין אלא אם כן מזהירין, כבר הקשו עליו דבמכות [יג ב] מבואר דבכרת לא בעי אזהרה, שהרי פסח ומילה ענש אף שלא הזהיר, ועי' ברש"י יבמות [נה א ד"ה לכרת] שכתב דבכרת בעי אזהרה, ותמה בגליון הש"ס שם, דהא מבואר במכות דכרת לא בעי אזהרה, וצ"ע.

מלקות, הרי אין למידין מדברי קבלה? ותירץ המהרש"א, שכונת הגמרא להקשות, כיון שלמדנו לעיל שיש עונש על גסות הרוח, לכך קשה, עונש שמענו, אזהרה מנין.

והנה במה שנקט המהרש"א שיש מלקות על גסות הרוח, יעויין בבית הלוי על התורה בהוספות מכת"י עמ' ח' שכתב שעיקר האיסור של גאווה הוא בלב, ולפי"ז יש לדון, דהוי לאו

חד אמר, כי פאסא דשיבולתא. עונשו כמו ראש השיבולת, שנשבר ונופל מאליו.

וחד אמר, כשיבולת עצמה. עונשו כמו השיבולת עצמה, שנשברת ונופלת.

שואלת הגמרא:

בשלמא למאן דאמר כי פאסא דשיבולתא, כראש השיבולת, היינו דכתיב "וכראש שבולת".

אלא, למאן דאמר כי שובלתא עצמה, כמו השיבולת עצמה — מאי, מה היא כוונת הפסוק "וכראש שבולת"?

מתרצת הגמרא:

אמר רב אסי, וכן תנא דבי רבי ישמעאל —

משל לאדם שנכנס לתוך שדהו כדי ללקט את השיבולים שגדלו, גבוהה גבוהה הוא מלקט! הוא מתחיל קודם ללקט את השיבולים הגבוהות. וזהו גם עונשו של הגאה, שנפשו גבוהה, שהקב"ה מענישו כדרך שמלקטים את השיבולים הגבוהות:

כתוב בפסוק בישעיה "ואת דכא ושפל רוח".

ונחלקו גם בזה רב הונא ורב הסדא —

חד אמר, אתי דכא!

הקב"ה אומר, שהוא, כביכול, מגביה את השפל רוח עד ששוכן אצלו.

וחד אמר, אני את דכא! שהקב"ה כביכול מרכיץ שכינתו אצל שפל רוח.

ומסתברא, כמאן דאמר "אני את דכא", שהקב"ה כביכול משכיץ את עצמו אליו.

ומגלן? — שהרי הקדוש ברוך הוא במתן תורה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני שהוא היה ההר הנמוך מכולם, ולא מצינו שגבה הר סיני למעלה. ובהכרח שהקב"ה ירד אל ההר. וזה ראייה שהקב"ה מרכיץ שכינתו אצל השפל רוח.

אמר רבי יוסף: לעולם ילמד אדם מדעת קונו, שינמיך את עצמו.

שהרי הקדוש ברוך הוא הניח כל הרים וגבעות, והשרה שכינתו על הר סיני [והניח כל אילנות טובות והשרה שכינתו בסנה].

אמר רבי אלעזר —

כל אדם שיש בו גסות הרוח, ראוי לגדעו כאשירה. לקצץ אותו ולעוקרו כאשירה של עבודה זרה, שיש מצוה לגדעה ולהשחית אותה לגמרי.

ומגלן —

כתיב הבא, לגבי גסי הרוח, "ורמי הקומח", דהיינו גסי הרוח, "גדועים".

וכתיב התם, "ואשיריהם תגדעון". הרי שענין גידוע שייך בגסי הרוח ובאשירה.

ואמר רבי אלעזר —

כל אדם שיש בו גסות הרוח, אין עפרו ננער, אין העפר שלו ננער בתחיית המתים, שאינו קם בתחיית המתים⁽⁴⁾.

להם חלק לעולם הבא, ותירץ בקובץ הערות בדוגמאות לביאורי אגדות [סימן ד' סק"ד]

4. ובתוס' ד"ה כל אדם הקשו מדוע לא מנו במשנה בפרק חלק את גס הרוח מאלו שאין

שנאמר — "הקיצו ורננו שכני עפר" —

"שכני בעפר" לא נאמר, שיהא משמע שכל השוכבים בעפר יקומו לתחיית המתים, אלא רק אלו שהם "שכני עפר", יקומו לתחיית המתים.

ומי הם שוכני עפר? — מי שנעשה שכן לעפר בחייו, שמשפיל עצמו בחייו כעפר.

ואמר רבי אלעזר —

כל אדם שיש בו גסות הרוח, שכינה מיללת עליו, השכינה בוכה עליו, כביכול.

שנאמר — "וגבוה אדם", שיש בו גסות הרוח, "ממרחק", זמן רב קודם שתבא עליו הפורענות, "יירדע", מלשון בכיה, שהשכינה בוכה עליו.

דרש רב עזריא, ואיתימא רבי אלעזר —

בא וראה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם —

מדת בשר ודם, גבוה רואה את הגבוה, ואין גבוה רואה את השפל.

הגדול חולק כבוד לגדול, ואינו חולק כבוד לקטן.

אבל מדת הקדוש ברוך הוא, אינו כן, הוא גבוה, ורואה, מקרב אליו, את השפל, ומתייחס עמו בכל ענייניו.

שנאמר — "כי רם ה'", "הקב"ה גבוה, "ושפל יראח", מקרב את השפל.

אמר רב חסדא, ואיתימא מר עוקבא —

כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקדוש ברוך הוא: אין אני והוא יכולין לדור בעולם!

שנאמר — "מלשני בסתר רעהו", המלשין על רעהו בסתר, "אותו אצמית", אותו אכרית.

"גבה עינים ורחב לבב", את הגאה וגס הרוח — "אותו לא אוכל". לא אוכל לסובלם בעולם.

הרי שעל הגאה וגס הרוח, כתוב "אותו לא אוכל".

וכך יש לדרוש את הפסוק: אל תקרי אל תקרא "אותו", אלא "אתו לא אוכל", שאין אני והוא יכולין לדור ביחד בעולם.

איכא דמתני לה, שונים את המימרא הזאת — אמספרי לשון הרע.

שנאמר — "מלשני בסתר רעהו, אותו אצמית". שזה מדבר על מספר לשון הרע ורכילות, ועל זה בא סוף הפסוק "אותו לא אוכל".

אמר רבי אלכסנדר —

כל אדם שיש בו גסות הרוח, אפילו רוח קימעא, פורענות קלה, עוכרתו, טורפתו ומאבדתו מן העולם.

שנאמר —

"והרשעים", אלו גסי הרוח, "כיום נגרש", כמו שהים מגרש ומשליך רפש לשפת הים, כך גסי הרוח, שנדמו לים, רוח עוכרתם.

שאפשר לומר שהמשנה דיברה על עבירות שאפילו אם לא עשאים אלא פעם אחת בחייו אין

ומה ים, שיש בו הרבה יותר מכמה רביעיות מים, בכל זאת רוח קימנא עוברתו, פורענות קלה יכולה לטרפו —

אדם, שאין בו אלא רביעית אחת דם, שבה הוא יכול להתקיים, על אחת כמה וכמה שפורענות קלה טורפתו מן העולם.

אמר רבי חייא בר אשי אמר רב —

תלמיד חכם, צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית, צריך שיהא בו קצת גאווה, כדי שלא יוכלו קלי הראש לצחוק עליו, שאם לא תהא בו גאווה זו, אין בני עירו שומעין לו.

אמר רבי הונא בריה דרב יהושע —

ומעטרא ליה, הגאווה הזאת נאה לתלמיד חכם, כי סאפא לשכולתא, כמו הראש של השיכולת, שלולא גאווה זו אין בני עירו שומעין לו.

אמר רבא —

יהא בשמתא, בנידוי ובחרס, דאית ביה, אדם שיש בו גסות הרוח.

ובשמתא, וכן יהא בשמתא, תלמיד חכם דלית ביה שמונה שבשמינית של גאווה, כי אחרת אין בני עירו יראים ממנו, ולא יהא בו הכח להוכיחם.

אמר רב נחמן בר יצחק —

אל יחפוץ האדם לא מינה, לא בכל הגאווה, וגם לא מקצתה, במקצת הגאווה.

מי זוטא, וכי דבר קטן הוא, דכתיב ביה, מה שכתוב על הגאווה 'תועבת ה' כל גבה לב'⁽⁵⁾.

אמר חזקיה —

אין תפלתו של אדם נשמעת, אלא אם כן משים לבו רך כבשר, ולא קשה כאבן.

שנאמר —

הרמב"ם [בפ"ב מהל' דעות ה"ג] שיתרחק מגבהות הלב מן הקצה האחד עד הקצה האחר. והנה הרמב"ם שם, הביא, שלפיכך נאמר בפרשת בהעלותך 'והאיש משה עניו מאד', ולא נאמר 'והאיש משה עניו', ללמדנו שיתרחק מן הגאווה לגמרי, וצ"ב מדוע לא הביא הרמב"ם את הפסוק שנאמר בפרשת בשלח כשמשה רבינו ביקש מבני ישראל שלא ילינו על משה ואהרן 'ונחנו מה', ודרשו חז"ל בחולין [פט א] גדול הנאמר במשה יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם כתיב 'ואנכי עפר ואפר', ובמשה ואהרן כתיב ונחנו מה.

ויש לומר, דודאי שאף למ"ד שת"ח צריך שיהא בו שמונה שבשמינית, הוא רק לגבי ההנהגה בפועל עם הציבור, אבל במחשבתו בינו

לו חלק לעולם הבא, כגון האומר אין תחיית המתים מן התורה, שהדין הוא שאין לו חלק לעולם הבא, שאפילו אם האמין כל ימי חייו בתחיית המתים וברגע האחרון של ימי חייו כפר בתחיית המתים, גם כן אין לו חלק לעולם הבא. אבל מה שמבואר בסוגיין, שמי שיש בו גסות הרוח אין לו חלק בתחיית המתים, נראה שהוא דוקא מי שיש בו תמיד גסות הרוח, אבל מי שלא שנתגאה בימי חייו, ופעם אחת בחייו נתגאה, ודאי שלא יפסיד בשביל זה את תחיית המתים, ולכך לא שייך למיחשביה במתניתין.

5. וכתב בהגהות מיימוניות בפרק ב' מהל' דעות אות א' שרב נחמן בר יצחק בא לחלוק שאסור שיהא בת"ח שמונה שבשמינית, ולכן פסק

"והיה מדי חדש בחדשו [וגו'], יבא כל בשר להשתחוות" וגו'.

ומבואר, שרק מי שלבם רך כבשר יבואו לפני ה'.

אמר רבי זירא —

בפרשת נגעים, כשהתורה מדברת על נגע בבשר, כשהנגע עובר, כתיב ביה "ונרפא", אבל כשהתורה מדברת על נגע באדם, לא כתיב ביה כשעובר הנגע "ונרפא".

ומזה אנו לומדים, כי מי שהוא רך כבשר, שייך בו "ונרפא", אבל מי שהוא "אדם", והיינו, שהוא קשה כאדמה, אין לו רפואה מן היסורים.

אמר רבי יוחנן —

אד"ם, מדוע נקרא שמו אדם? — משום שזה ראשי תיבות של א"פר, ד"ם, מ"רה.

והיינו, שהאדם צריך לזכור שכולו הבל, שהרי דומה הוא לאפר, דבר שסופו שנשרף ואין לו ערך.

וגם שהוא מלא דם, שמביא הרבה חליים לאדם.

וכן יש בו מרה, שהיא לחלוחית היוצאת מהכבד, ומתגברת על האדם לפי שינוי

העונות, או לפי המאכלים שאוכל, ועל ידה בא החולי לאדם.

ומרמז שמו של האדם, שלא יתגאה, שהרי כולו הבל.

וכן מה שלמדנו לעיל שהאדם נקרא בש"ר, זה ראשי תיבות של ב"ושה ס"רוחה ר?מ"ה. וזה בא לרמז שהאדם צריך לנהוג בבושה ולא בעזות, וצריך לזכור שבא מטיפה סרוחה, ושסופו להיות רימה ותולעה⁽⁶⁾.

איכא דאמרי, "שאול" דכתיב בשין, את השי"ן של בשר לא דורשין בשי"ן שמאלית מלשון סרוחה, אלא בשי"ן מינית, מלשון שאול, והיינו ששאול — קברו, זהו ביתו.

והיינו, שאדם יזכור שסופו לרדת לשאול לעולמים, ואין לו במה להתגאות.

אמר רבי אשי —

כל אדם שיש בו גסות הרוח, לבסוף נפחת.

סופו שמתנהג שלא כפי חשיבותו, ונהיה מהפחותים שבעם.

שנאמר —

"ולשאת ולספחת".

ואין שאת אלא לשון גבוה.

שבשמינית, אבל בפסוק של ז'האיש משה עניו', ודרשו חז"ל שלא הקפיד על מה שדברו בו אהרון ומרים, חזינן שגם בהנהגה עם הציבור אסור שיהא בו שמונה שבשמינית.

6. על פי המהרש"א בחדושי אגדות.

לבין קונו, לכו"ע אסור שיהא בו אפילו שמונה שבשמינית [וכע"ז כתב ברוח חיים על אבות פרק ד' משנה י'] ומשו"ה לא הביא הרמב"ם את הפסוק של 'ונחנו מה', כיון שהפסוק מדבר על מה שמשה לא היה מחשיב עצמו לכלום, ובזה הרי לכולי עלמא אסור שיהא בו שמונה